

PISTES FALSES, DE JOAN-ELIES ADELL,
O EL TEMPS DELS SENTIMENTS RETRÀCTILS

No sé si sereu molts o pocs els qui recordeu (o coneixeu) l'entrada del Laberint d'Horta, un jardí neoclàssic al nord de la nostra ciutat, dalt de tot del barri d'Horta. Just en la boca del laberint, allà on comencen els passadissos separats per tanques de xiprer, hi ha una làpida, sota un relleu amb escultures, en la qual hi ha inscrita la següent quarteta d'autor anònim:

*Entra. Saldrás sin rodeo.
El laberinto es sencillo.
No es menester el ovillo
que dio Ariadna a Teseo.*

He de confessar que mentre llegia el primer poema del llibre de Joan-Elies Adell que avui presentem, *Pistes falses*, em van venir tot d'una a la memòria aquells versets que tantes vegades havia llegit abans d'entrar en aquell jardí, quan jo era petit. El perquè deu ser ben senzill: qui entra en el llibre de Joan-Elies té la certesa d'haver ingressat en un laberint, un laberint que, com el neoclàssic, ens convidava a transitar entre compactes blocs de deu versos i a esperar trobar-ne la sortida; a diferència d'aquell altre del meu barri, però, aquest sabem que no és senzill i també que la seva trama complicada ens impressiona tant a nosaltres com al mateix poeta. Aquest primer poema és en realitat una endreça en què el jo poètic ens invoca, explícitament, en el tu destinatari, perquè només junts podrem sortir d'aquest embull de camins que tant s'assembla a la vida. (Quan m'he adonat que la pintura de la portada pot recordar perfectament el laberint del meu barri, i que a més és obra del mateix poeta, no cal dir que encara m'he alegrat més d'aquesta meva intuïció. *Se non è vero...*)

Tornant a la qüestió, però, cal que reconeguem d'entrada l'honestedat del poeta, que sorprenentment ens informa de bones a primeres que algunes d'aquestes vies són equívocues, són pistes falses. Això, que podria recordar la vella paradoxa del cretenc (em sembla

que és Epimènides) , allò de «creu-me: t'estic mentint», crec en canvi que el que fa, en realitat, és instal·lar el poemari de ple en l'òrbita del pensament postmodern, d'aquella consciència, desvetllada pel Harold Bloom de les bones èpoques, segons la qual tota interpretació, tota lectura, és en el fons un *misreading*. En efecte, aquest primer poema del llibre presenta un subjecte en crisi, en un autèntic *impasse* vital, és algú com les fulles seques, que «ja han acomplert un cicle». És algú que mira enrere, cap al seu passat immediat («fragments recents de vida»), i veu com la *degradació natural dels objectes* que coneixia va reduint memòria i experiència a pols, una pols física, que es pot fins i tot escombrar (és admirable la capacitat que té Joan-Elies de suggerir estats d'ànim a partir de simples flaixos quotidians, per cert). Si mira en canvi endavant, què hi veu? La més absoluta incertesa. La intuïció que «tot ja es troba en un altre ordre / de coses». El poeta, per tant, no se sap «decidir per quin ha de ser / el contorn dels dies contradictoris / que vindran», i és curiós com ben aviat associa aquesta indeterminació, aquesta ofuscació, a alguna cosa que té a veure amb la seva pròpia veu. I és que en aquest laberint potser no cal tampoc el fil d'Ariadna, però sí aquell altre fil primíssim que uneix les paraules amb els seus referents, el discurs amb la realitat. El primer poema de *Pistes falses* és modèlic en la mesura en què anuncia com un dels temes importants del llibre la relació entre paraula i experiència, o, si volem ser encara més precisos, entre paraula i percepció. De fet, els títols de les diferents seccions del llibre seran prou explícits: «Soroll de fons», «Despreniment de retina», «El sentit de l'orientació»... Veure-hi, sentir-hi, orientar-se... percebre amb precisió el propi lloc per saber cap on cal avançar resulta, en certa forma, el veritable fil conductor d'aquest ambiciós llibre. En el llindar, encara, l'autor se sap en el dubte, en una autèntica intempèrie que res no reflecteix millor que la imatge més colpidora d'aquesta secció inicial: «sóc com / el rectangle sec en l'asfalt que deixa / un cotxe en anar-se'n després de ploure» (un cop més aquesta habilitat per donar, des del concret, l'abstracte).

Entrem a «Soroll de fons», segona secció del llibre, i aviat ens surten al pas noves evidències de quins han de ser els principals mè-

rits temàtics i formals del poemari. En primer lloc, la flexibilitat absoluta concedida a l'ús del tu, que per moments és el lector, però també un destinatari personal, sentimental, amb qui la veu del poema passa comptes, i, fins i tot, ocasionalment, pot representar el mateix jo poètic desdoblant. El poder d'implicació aconseguit amb aquest recurs és molt considerable. Al mateix temps, sobta de nou el gran domini que té Joan-Elies d'aquella fórmula tan vinyoliana que podríem caracteritzar com una definició figurativa del jo, on tot atribut és metàfora: «ets un rellotge que s'endarrereix / per segons cada dia», «ets una peça de fruita que algú / ha empès d'una parada del mercat / i que la gent ha anat fent rodolar / d'un costat a l'altre del carrer, a cops / de peu», «sóc un port ple de vaixells ancorats / en dia de tempesta»... Finalment, resulta significativa la recurrència amb què la veu poètica al·ludeix negativament a un possible excés de claredat, de blancor, com si la violència de la llum fos deguda al fet que mostra massa descarnadament aquesta situació precària del poeta, que buscaria, per contrast, el refugi d'un cert clarobscur, d'una «mitja foscor», com dirà un vers bastant més endavant.

Per la seva banda, «Despreniment de retina» i «El sentit de l'orientació» semblen formar, curiosament, una sola secció, a causa de la seva estructura especular: numerades en sentit invers (1, 2, 3, 4, 5 ... 5, 4, 3, 2, 1), com un camí d'anada i tornada —com una pista falsa, que has de seguir fins al final per comprovar que no duu enlloc— constitueixen en certa forma el nucli emotiu de *Pistes falses*, la justificació que el llibre pugui estar encapçalat per un epígraf com el que proporcionen les paraules dites per Carles Riba a Joan Teixidor encoratjant-lo a superar la seva crisi personal tot escrivint *El príncep*: «Has de convertir en art el teu dolor». Si la primera de les dues seccions recolza sobretot en el sentit de la pèrdua, del desengany i el desamor, barrejats amb aquella sorpresa de qui s'adona que res no era sòlid, que «el neguit, però, no s'explica» (i que ni tan sols no es pot esperar de fer amb ell altra cosa que expressar-lo), la segona secció té un punt de catàrtic: és com si el jo poètic hagués començat a aprendre fins a quin punt la realitat social ens vol camaleons. Els tres darrers poemes d'aquesta part (els numerats, per tant, com a 3, 2, 1)

funcionen realment com una mena de compte enrere de l'assumpció del que ha passat i de la urgència d'haver de fer una altra vida, com ens recordava el tors arcaic de Rilke. «En una nit semblant a aquesta», «Estic dintre de l'aigua, nedo», i «Acabo de veure passar una gavina», són, en aquest sentit, exemplars de com el distanciament unit a una acceptació serena de les coses s'interposen entre la imaginació del poeta i el domini dels seus sentiments.

«El ritme ocult», darrera secció no del llibre però sí del que jo considero el seu desenvolupament temàtic, està escrita ja des d'una posició d'una força moral superior: de la mateixa manera que qui és capaç de parlar del seu drama (una absència, una depressió, una mort pròxima...) ja és algú en vies de superar-lo, perquè les paraules l'hi hauran fet integrar en la narració global de la seva experiència, aquí també veiem el jo poètic formulant acuradament els límits de la seva desemparança. No és estrany que sigui la part més explícita del llibre, la d'un *pathos* més deliberat, i també la que millor revela fins a quin punt Joan-Elies Adell, com tot gran artista, creu que les representacions literàries («la poesia com a ficció de la veritat») tenen per missió última mirar de comprendre'ns una mica millor, de saber una mica més bé com som fets. En efecte, re-presentem per veure'ns a distància, per veure objectivats els nostres mals: «No veus que vull comprendre els fonaments / del meu silenci? ¿Saber quines són / les causes que em fan vulnerable el cor?» — en les paraules del poeta.

El llibre acaba, com tothom tindrà ocasió de comprovar, amb una última secció titulada «Quasi una poètica», en realitat una nova dècima de dècimes (deu poemes de deu versos de deu síl·labes), però que jo veig com la més unitària del llibre, un poema molt rodó que gira l'esquena a tot el que ha estat el llibre, i a la manera d'un Wallace Stevens, ja no usa la poesia per parlar de la vida (com han fet les seccions precedents), sinó que usa la vida per parlar de la poesia. Ho tenia fàcil per ser el clímax artístic del llibre i jo crec que no desaprofita l'ocasió. Amb al·legòrica exactitud, Joan-Elies Adell ens diu que el poema

és el rec que inunda
els camps amb líquids plens d'adobs d'incerta
procedència, un jardí d'herba humida
on no sempre les flors sense perfum
han de posseir l'ànima de plàstic

i en aquest mateix sentit jo diria admirativament que a *Pistes falses* les flors són sempre naturals i que, això sí que és inusual (i que ho digui Joan-Elies, que de flors en sap alguna cosa), seran flors que han de trigar força a assecar-se.

Bé, he dit que el llibre acabava així, però no és del tot cert: un poema tot sol hi fa d'epíleg: «L'abundància del cor». Si l'autor m'ho permet, jo penso dir-li que el veig més com el primer poema d'un futur llibre que com el darrer del que avui presentem. O, si més no, així el vull veure. Molt poques pàgines abans li hem llegit que tot poema —magnífica definició— «és l'escenari abreuja d'un conflicte». Doncs «L'abundància del cor» és exactament això: un admirable resum en pocs versos de tot *Pistes falses*, i la indicació d'una nova pista, aquesta prometedorament vertadera. I si vull preguntar-li a Joan-Elies per aquest segur nou llibre és perquè ell ha escrit que «és contra aquesta por sobrera que busco / un salt de nivell» i perquè jo el veig per una banda ben convençut a la fi que les paraules també poden anar a favor de la vida (i no solament com ho deia Costafreda, en l'epígraf que clou el volum) i també tan completament a punt de poder fer aquest salt, que estic gairebé segur que ja el deu estar fent a hores d'ara.

Acabo amb una valoració global del poemari, per a la qual em permetré reproduir la nota que n'he escrit a fi que la premsa en pogués donar notícia, i que deia el següent:

«L'últim llibre de poemes de Joan-Elies Adell, *Pistes falses*, guardonat amb el I Premi Internacional de Poesia Màrius Sampere, té la rara capacitat de vincular una experiència subjectiva —la d'un personatge poètic en crisi, en el sentit més genuí de la paraula, això és: en un decisiu punt d'inflexió personal— a una mirada lúcida i sò-

briament crítica sobre el que en diríem, en els termes de Michel La-croix, la “sociabilitat postmoderna”: un model, avui imperant fins al punt de passar gairebé per inevitable o natural, en què les relacions humanes es caracteritzen per la intermitència, la superficialitat i una discrecionalitat absoluta. Una autèntica era —com ens recorda un excel·lent i justíssim vers del llibre— de “sentiments retràctils”.

Al costat d'aquest encert en l'encaix en una sola acció poètica de l'individual i el col·lectiu, *Pistes falses* és també el llibre de l'autor que fins avui presenta una més premeditada arquitectura. Les seves diferents seccions adopten implícitament el comú *leit-motiv* d'una percepció qüestionada, sota sospita (conceptes com els de visió, audició, orientació o sentit del ritme en són els distintius), en un exercici metafòric que recobreix també, al capdavant, la perplexitat sempre renovada, i molt recurrent en el personatge poètic, que prové de la consciència que malgrat tot seguim confiant en les paraules per mirar de posar algun ordre en les nostres vides, tot i saber-les exposades a la més indefugible de les contingències (com diria segurament un Richard Rorty). Hi seguim confiant, com si realment amaguessin el secret de “saber quines són / les causes que em fan vulnerable el cor”.

En aquest sentit, Adell sembla precisament aferrar-se a l'ordre que li procuren uns poemes formalment molt compactes quan, per paradoxa d'art, allò que proven d'expressar és la incertesa de qui, per la interminable cadena d'assaigs i errors que és tota existència, ha après amb dolor que no tots els camins són dreturers ni fàcils. Aquestes *pistes falses* són per tant les que convida el lector a recórrer al seu costat, probablement perquè en el fons hi ha entre tots dos la còmplice intuïció que davant allò més essencial tant l'un com l'altre tenen, per igual, “les butxaques / buides de qualsevol guia fiable”. Qui conegui la trajectòria del poeta de Vinaròs, no tindrà cap dubte a la vista d'aquest darrer poemari seu que, per moments, en especial en les dècimes que sostenen com gruixuts pilars l'íntima estructura del llibre, Joan-Elies Adell, amb màxima ambició de sentit, ens hi ha deixat escrita la seva més alta poesia.»

Acabo de veritat i ho faré discrepant d'un sol aspecte del llibre, i que no és responsabilitat de Joan-Elies ni, per cert, dels seus competents traductors al castellà, Marta Agudo i Jordi Doce, sinó del seu prologuista. Per una vegada dissentiré del meu admirat Túa Blesa, però és que ell qualifica l'autor de «modern en la postmodernitat», quan jo no veig cap demèrit, cap ni un, a presentar Joan-Elies Adell com un excel·lent glossador del postmodern, de les seves formes socials i culturals. De la mateixa forma que mencionava ara Lacroix a propòsit dels sentiments retràctils, d'aquests amors desultoris d'avui dia, d'excitació sense passió, o Rorty sobre la irreductible contingència del llenguatge, crec que qui ressegueixi amb atenció el llibre hi pot veure moltes coses que són un autèntic mirall del viure d'avui dia, o, si més no, del pensament que hi ha teoritzat. Les al·lusions d'Adell a «la imprecisió del sentiment» o al desig de «sentir de nou la força de la gravetat en l'ànima» o al fet que «la lleugeresa / també et pot damnar», al meu entendre estan en perfecta sintonia amb coses pensades i escrites ara mateix, com és ara la noció d'unes relacions humanes enteses com a simple objecte de consum, proposada per Zygmunt Bauman (en el seu recent *Identitat*) o la descripció que fa Giorgio Agamben en el seu esplèndid *Profanacions* d'una societat que ja no pot profanar res perquè ja no conserva res com a sagrat, perquè tot ho ha deixat degradat a la condició de pur espectacle. Vaja: ho vull dir de manera hiperbòlica abans, ara sí, de callar definitivament: si un cataclisme ho arrasava tot i no ens permetia en el futur llegir del nostre temps, de la nostra època, més que aquestes *Pistes falses*, no crec jo que aquests lectors de llavors deixessin de fer-se una idea molt aproximada de com sentim avui, de com ens estimem i ens rebutgem i, *last but not least*, de com sabem apreciar en el que val la bona poesia.

PERE BALLART

Barcelona, 18 de maig de 2006